

Margarita Ballester

**Dilluns
de poesia
a l'Arts
Santa
Mònica**

**Presentació
de Josefina Salord**

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

SANTAMÒNICA

Margarita Ballester

Presentació de Josefina Salord

Dilluns de poesia a l'Arts Santa Mònica

Josefina Salord Ripoll (Ciutadella 1955), filòloga i historiadora de la cultura, és actualment la coordinadora científica de l'Institut Menorquí d'Estudis. Reconeçada amb diferents nomenaments acadèmics i guardons culturals, ha centrat la investigació i la divulgació en la història cultural menorquina amb nombrosos estudis, articles i edicions sobre els moviments i les grans figures de la Il·lustració, de la Renaixença i del Nou-cents. Crítica literària, ha contribuït també a fer una lectura de l'obra d'Albert Camus des de la perspectiva de la seva ascendència menorquina.

L'escriptura com a experiència sintetitzadora dels claroscurs de la vida

Josefina Salord Ripoll

No passa res si no passen les paraules

Margarita Ballester

Margarita Ballester pertany segurament, en paraules d'Àngel Mifsud, al reduït grup de poetes que aconsegueixen quedar com a referents estables per a tota una cultura. Autora d'una tríada poètica –formada per *L'infant i la mort* (1989), *Els ulls* (1995) i *Entre dues espases* (2004)–, la seva presència es desborda en antologies en català, anglès, francès, castellà, italià i rus, tot desafiant consideracions a l'entorn tant de la seva incorporació tardana a la literatura catalana com d'una producció més aviat limitada. La clau que podria explicar-nos aquest reconeixement col·lectiu a partir d'una obra personal tan concentrada, cal cercar-la, al meu parer, en la poètica que la sustenta i en la bellesa –exigent, sàvia i interpelladora– dels seus poemes.

Abans que res, tanmateix, hi ha l'artífex d'aquesta poesia i la seva pròpia experiència de la cultura i de la literatura des de la mateixa infància amb un pare historiador i escriptor, Rafael Ballester Escalas, i una àvia mallorquina que li recitava Joan Alcover. Per això, el jo literari d'*Entre dues espases* pot esgrimir haver tingut «la sort de viure els llibres i les lectures no tant com una

escola sinó com un comportament». Aquesta *naturalitat* cultural permet d'entendre tota la riquesa intertextual de la poesia de Margarita Ballester com una continuació del seu *comportament* vital fins al punt que les referències poètiques (Browning, Dickinson, Hölderlin, Leopardi, Mallarmé, March, Pavese, Riba, Rilke, Rimbaud, Valéry, Vinyoli...), literàries (Shakespeare, Montaigne...), filosòfiques (Freud, Heidegger, Plató, Spinoza, Schopenhauer...), musicals (Schubert, Wagner, Satie...) i cinematogràfiques (Murnau) no només s'encarnen en el propi discurs poètic sinó que, a *Els ulls*, permeten d'establir «un diàleg i una transgressió», com ella mateixa explicita, amb diversos temes literaris.

Diria que el fet que la poeta que *era* Margarita Ballester no esclatés i prengué forma fins a *L'infant i la mort* és ben coherent amb la temàtica que travessa la seva obra: el pas del temps amb la consegüent pèrdua de la innocència i la consciència de la complexitat existencial en què vida i mort es reclamen mútuament. Si a la riquesa cultural i a la força temàtica, hi afegim la forma ballessteriana tan moderna, entendrem l'impacte que va causar aquest primer llibre. En aquest sentit, comptem amb un text de l'autora del 1990 en què explicita la seva poètica a partir del relat del poeta condemnat a mort de la novel·la *Le menzogne della notte* de Gesualdo Bufalino. Així, formula «una trinitat unitària: conflicte, model i desig». El primer entre veritat i mentida és resolt metafòricament per tal com la veritat és reflecteix en la mentida, i la mentida esdevé imatge de la veritat. Quant al segon, apel·la a la complexitat inherent al mateix conflicte:

«resoldre l'elaboració metafòrica a partir de l'elasticitat relativa de les paraules; és a dir, fent jugar la sintaxi», mentre que la música es troba no només en la cadència sinó en la passió mateixa. Finalment, el desig de no morir del poeta «es reïfica en el cant: el desig actua presidit per la mort»

L'infant i la mort, de ressonàncies schubertianes i rilkeanes, ens submergeix en aquest univers ballesterià, expandit en els dos següents poemaris amb una visió del món «complexa, integradora de contraris», que «sempre defuig d'una manera gairebé natural tota mena de pensament binari, i això té la seva expressió fonamental en la presència de la mort en la seva obra no pas com un destí que s'oposa binàriament a la vida i que ens fa adoptar posicions defensives, sinó com un fet que en forma part i la modifica», com molt bé ha destacat Carles Camps Mundó. Trobem, ja al primer poema, el desencadenant i el fi de l'escriptura: «desvetllar l'ofensa de l'innocent» amb tot el que reclama d'immersió en la complexitat de la vida, d'assumpció del pes de les paraules i de capgirament dels sentits per orientar-nos-hi. Els amors esdevenen el paradís del qual som expulsats, tot vivint, en l'eternitat de l'instant, la parella inseparable vida-mort, i sabent, tanmateix, que «tan sols el desig supera els somnis». La veu que retorna de «les salades illes» on vol fugir la Diòtima hölderliana es fa real al següent poemari *Els ulls*, convertits a la manera shakesperiana en el mitjà per *sentir* «l'amor subtil». Amb una estructura tripartida, els poemes de «Temps» ressegueixen l'aventura vital entre l'ambivalència del present i la recuperació mítica de la infantesa, mentre que la interpel·lació a la vida-mort als poemes de

«Temes» es fa des del diàleg literari. La mort, present al llarg de tot el llibre, esdevé la protagonista de la tercera part, dedicada al pare mort, esdevingut infant, mentre que és el jo poètic el que mor realment.

Amb *Entre dues espases*, en paraules d'Àngel Mifsud, «som davant un poemari de maduresa en què Margarita ha arrodonit un univers personal –amb la mort sempre al rerefons–, que expressa a través d'una veu inconfusible que necessàriament la identifica. El llibre juga amb el material temàtic, referencial i recursiu que apareixia als poemaris anteriors (el sentiment del pas del temps, l'austeritat de recursos, les referències cinematogràfiques...), i n'hi afegeix de nous; al meu entendre, però, el que fa diferent aquest llibre, el que li dona solidesa, és la seva estructura tramada: dotze proses breus –més les tres de l'Epíleg– que conformen una *poètica*, és a dir, una reflexió personal sobre què és i per a què serveix la poesia, es trenen amb un canemàs de trenta-cinc composicions en vers i una de prosa poètica, el qual canemàs, a més d'il·lustrar la *poètica*, és susceptible d'una lectura independent».

«Llibre bell i nou, necessari, poèticament madur», com vol Lluïsa Julià, *Entre dues espases* advera la complexitat del món poètic de Margarita Ballester. La seva tríada poètica reclama sempre múltiples i desveladores immersions de lectura a la recerca de sentits sempre inexhauribles. Per això, la seva poesia és també per als lectors una experiència sintetitzadora de l'aventura existencial gràcies a la visió abraçadora i circular de tot el que la configura entre la paraula i el silenci, el desig i la mesura, l'amor i el desamor, la memòria i l'oblit, la vida i la mort.

Poètica

Margarita Ballester

Entre dues espases pot ser i està sent un monument al masoquisme, un altre dels tòpics aplicats a l'escriptor modern. El títol d'aquestes divagacions sobre una poètica ja ho diu tot, podria figurar en les degustacions eròtiques d'una pel·lícula de romans vista amb els ulls del Terenci Moix que tots portem, des de petits, arrelat en la cultura greco-romana-bíblica que ens ha fet veure les espases tot contemplant els cossos dels més fornits actors i les seductores actrius de l'*star-system* d'un Hollywood gloriós. Però hi ha més espases, no tot és la fantasia de les icones que en el dolor sempre són més abundants que en el gaudi. Recordo, ara també, el nom de l'espasa de Sigfrid a la mitologia wagneriana: *Notung*, Necessitat.

Entre dues espases és un vers d'un poema de Gumer-sind Gomila que parla de tenir el cor dividit entre el nord i el sud; aquesta eròtica del sofriment per la bellesa que no voldríem dividida en res: vida i escriptura, realitat i desig: *que encara ara el meu cor, com indecís / entre dues espases.*

D'*Entre dues espases*, 2004

Poemes

Habituada al silenci que no reposa mai
la mà no gosa despertar
el so de tristes hores,
cançons enamorades de la mort
terribles cançons al fons de l'aigua

De *L'infant i la mort*, 1989

He perdut l'esma i la dolça son
i la gana d'asseure'm a taula.
Sóc de fràgil salut
quan de l'amor es tracta,
i el cos se n'esparvera tant
que perd el ritme dels costums
apresos per la mida.
Tinc desig de jeure al teu costat
amb l'aplom de l'animal que expressa
l'únic lloc possible vora l'amo.

De *L'infant i la mort*, 1989

Què té el cos de l'amant
que sense ser el més bell

et venç

i et tomba?

Té la mort imminent,
la que voldria ara!

De *L'infant i la mort*, 1989

ELEGIES A UN POETA MORT

A Joan Vinyoli

I

Et faig ofrena d'aquest inconvenient ofici de difunts,
perquè llegir-te era oficiar en els altars de la desferra.
Ara som poble i Déu.
No sé fins a quin punt t'hauria de convèncer
d'oportuna mort. Just en el límit.

IV

Calma i rient em torno enveja
quan sento, en el teu vers,
la meva sang i la paraula teva.
Em deixes orfe i caminant
la sàtira dels dies;
ara que ets mort, davallaré del llibre
al primer dels meus versos:
Estic a punt d'una immersió profunda
i no en sé el fons, ni he amidat la fondària,
sóc un furtiu. No tinc ofici
de buscador de perles

De L'infant i la mort, 1989

POST-SCRIPTUM

Amagaré el meu llibre,
i la dissort de no tenir
més que la vida per haver escrit.
Perquè ho volia... Tot.

D'Els ulls, 1995

EL CAMP ENCARA

Vestida d'herba
sota la nit tranquil·la
sobre la terra freda.
El camp, encara,
dins el sobrant de mar
envolta l'illa.

BATEIG DELS NUVIS

Proclama honor i foc
–festa de bodes–
descalça el meu amor;
jo encarnaré una rosa
sobre el teu escut.

D'Als ulls, 1995

HIVERN A SÚNION

Corre un vent aïrat
contra el plaer més lleu,
capa salina, victòria
sobre la roca en l'onada
breu estança marina.
Al tombant dels meus dies
la columna reposa
de la mort d'algun déu?

ORACIÓ D'UN AGNÒSTIC

Llepa'm com una flama
sobre el foc viu de tants amors
no retrobats en Tu sinó en ferides.
Deixa que parli el cor.
Fes-me silenci.

D'Els ulls, 1995

QUÈ EN QUEDA?

Queda la sort de l'hàbit de morir

els fulls dispersos

el ciment damunt la tomba

a la boca del nínxol.

Queda la sorra enganxada al mecanisme

que ha elevat l'home que m'enterra.

D'Entre dues espases, 2004

QUI PAGA EL FUNERAL?

“(…) pues con sangre escribes
su entrada en tus arenas”

La vida es sueño

Et vaig dir

que fugir

travessar de costa a costa

era la porta que calia obrir.

Ara, què en faig de tu?

Digues: què puc deixar a la vorera

del teu desig per arribar?

Què en faig de tu

si m’he calçat els guants

a les mans blanques

del ventre de la serp?

Arriba fugitiu,
desvetlla aquesta terra
que no t'acull!

Qui paga el funeral
per somiar en una arena estranya?
I ben igual que l'arena que guardes als teus punys

L'U D'ABRIL DEL 1999, KOSSOVO

Ara que torna abril

i cada primavera deixa per fer

demà alguna cosa

torna, per demà, el calendari de la guerra.

M'han dit que és temps de fer pujar les síndries

amb l'aigua de les gotes de rosada,

on menjaran els fruits els que ara fugen?

II

Les lectures familiars són aquelles on la passió ha traspassat del llibre a la dicció, a la veu, a l'interès, a la ironia, a l'admiració, al misteri, a la indagació. He tingut la sort de viure els llibres i la lectura no tant com una escola sinó com un comportament.

En aquest sentit, la música i la poesia han estat unides a un jo literari que després de la infància he pogut alimentar més o menys bé, però sempre des d'aquelles veus.

He llegit fa poc en una entrevista a Seamus Heaney, parlant de la influència dels clàssics llegits en edat escolar, que “la utilització del material literari *elevat* (parla de les *Èglogues* de Virgili) és més un assumpte de biografia que de superació cultural.”

PUIXKIN I LEOPARDI

he conegut Puixkin assegut i de nit
quasi mort de dolor davant la seva taula
considerant la mort i la presó a Sibèria
dels seus amics tan fràgils com ell mateix

l'he conegut quan la veu el portava
sense remei sobre cap esperança
i només la puput el distreia
a la vista del bosc que somiava lliure

l'he conegut quan creia que coneixia bé
aquell altre que va morir com ell
un dia qualsevol del 37 ara farà dos segles
i m'agrada pensar que respiraven junts

a cada extrem d'Europa
suportaven la desgràcia del geperut

VISIÓ DEL TRÍPTIC DE BOTTICELLI INSPIRAT
EN EL CONTE DE BOCCACCIO QUE NARRA
LA HISTÒRIA D'UNA FILLA DELS TRAVERERSARI
QUE, MORTA DE POR PER LA VISIÓ
D'UNA MORT ATROÇ, ACCEDEIX A CASAR-SE
AMB NASTAGIO DELS ONESTI.

Quan l'hora de la por és arribada
i frena enteniment i voluntat
l'amarga casa del bé més preuat
s'esmuny fora de vida: mort tramada

porta les feres a pasturar l'amada
mossega aquella carn il·luminada
sobre la corba de la voluptat
per retrobar l'infern que l'ha deixada

desfeta en braços d'un amor atroç
entre esbarzers d'espines de colors
i aigua de roses en gotes destil·lada

que es perd en la semblança d'un repòs
vençut en els jardins on clamorós
(ha arribat l'hora) el cavaller recull la desfilada.

D'Entre dues espases, 2004

CINÈTICA IV

Quan reculls la mirada de la servitud a casa pròpia (terra, infants, germans) tota la indignació del temps et sobreviu i espanta el mínim de bondat que quedava en les hores: no hi ha llibre d'hores que valgui per invocar misericòrdia; cruel, amarga l'herba. Ningú no s'aproxima. Posar-hi data és totalment inútil.

Novembre 02 – febrer 03

D'Entre dues espases, 2004

Veritat espinosa
sense cap més paraula que enlluerni els sentits
matí de juny, només la rosa.

D'Entre dues espases, 2004

ÚLTIM REDUCTE

2

Fa un dia fosc

la boira baixa del febrer ensopit

els arbres del silent paisatge

guarden en el seu clos

un esperit d'encantament

i de repòs dels anys damunt les pedres:

tot el que passa dins el meu bosc

ha passat sense temps codificable

només en el redòs de contes i cançons.

D'Entre dues espases, 2004

ALFORJA IV

Que dolç és tenir els ulls
a l'aigua de la font
que mulla el brollador
per on l'estiu s'escola
i al vas de zenc
caigut en el bassot
 per amagar-se
Aigua i estiu retroben
el pas del caminet
 i el salt dels marges
sols queda el vas de zenc
 al fons del llim
dins l'ombra de la infància.

D'Entre dues espases, 2004

Sempre hi ha un secret maligne / una privada raó.

W. H. Auden

Com el vent revoltat dins el pou

xiula a les parets de la boca

un so envellit per la fosca

i així la boca dispersa el so

Les nostres mentides són

al fons de l'aigua on el vent no arriba

Allà hi trobo les ofegades estances

com un guisat de sopes

untades d'una mel incorruptible

D'Entre dues espases, 2004

Biografia

Margarita Ballester Figueres (Barcelona 1942) estudia Filosofia i Lletres per la Universitat de Barcelona (1960-1965) i amplia estudis d'Història Contemporània a L'École Pratique des Hautes Etudes de Paris (1968-69). Exerceix com a professora d'Història a diferents instituts de Barcelona i a l'Institut Joan Ramis i Ramis de Maó a partir de 1990. Actualment jubilada, viu a Menorca des de fa 26 anys. Comença a publicar poesia el 1989. Membre de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana i del Centre Català del PEN Club, ha participat, entre d'altres, en activitats literàries com a membre del PEN Club (39 Struga Poetry Evenings. Macedònia 2000), en la Setmana Internacional de Literatura de Bath el 2001 i en la Setmana de Cultura Catalana a Moscou, convidada per l'Institut Ramon Llull i la Institució de les Lletres Catalanes el 2002. Ha participat també en el Festival de Poesia de la Mediterrània de Palma de Mallorca el 2000, en el Festival Internacional de Poesia de Barcelona el 2005, així com en diferents actes literaris i cicles de poesia organitzats per la Diputació i l'Institut de Cultura de Barcelona els anys 1990, 1999 i 2002, a més de ser jurat de poesia i traducció del Premi Cavall Verd.

Bibliografia

Creacions

«Nostàlgia d'Atenes», «Homenatge a *Las Hilanderas* de Velázquez», «I deixàrem el pas davant la porta». *Reduccions*, núm. 28, 1985.

L'Infant i la mort. Barcelona: Columna Edicions, 1989. (Premi de poesia Rosa Leveroni 1988).

L'Escarabat daurat. Barcelona: Publicacions Abadia de Montserrat, 1993 (Conte)

O escaravello dourado. Barcelona: Sotelo Blanco, 1993.

Els ulls. Barcelona: Columna Edicions, 1995. (Premi de poesia dels Jocs Florals, "La viola d'or" 1994).

Poemes. Palma: Universitat de les Illes Balears. Servei de Publicacions, 2000.

Paraula de poeta. Palma: Col·lecció de Poemes Essencials, 12. Conselleria d'Educació i Cultura de les Illes Balears, 2001.

Entre dues espases. Vic: Ed. Cafè Central d'Eumo Editorial, Col·lecció Jardins de Samarcanda, 34, 2004. (Va comptar amb un ajut a la creació literària de la Institució de les Lletres Catalanes el 2003) Premi Cavall Verd el 2005.

Entre dos espadas. Edició bilingüe. Traducció de Luisa Antolín Villota. Madrid: Ediciones Vitruvio, 2011.

Antologies

Survivors. Bilingual Edition. A cura de Sam Abrams. Barcelona: Institute of North American Studies, 1991.

Paisatge emergent, trenta poetes catalanes del s. XX. A cura de Montserrat Abelló i Maria-Mercè Marçal. Barcelona: La Magrana, 1999.

Contemporànies, Antologia de poetes dels Països Catalans. A cura de Vinyet Panyella. Tarragona: El Mèdol, 1999.

Tenebra Blanca. Antologia del poema en prosa en la Literatura Catalana Contemporània. A cura de Sam Abrams. Barcelona: Proa, 2001.

Antologia de poetes contemporànies en llengua catalana. Traducció al rus i edició a cura d'Elena Zernova. Universitat de Sant Petersburg, 2001.

La poésie aux Baléares à la fin du millénaire. Antologia i traducció a cura de Pere Rosselló Bové, Chistian Camps i Jean Marie Barberà, amb l'ajut de la Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears. *Revue d'Études Catalanes*, Université de Montpellier III. 2002.

Poetry in the Balearic Islands at the End Millennium. Edició a cura de Rosselló Bover. Traducció a l'anglès de Estelle Henry-Bossonney. Palma: Edicions Documenta Balear, amb l'ajut de la Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears, 2003

48 Poètes catalans pour le XXIe siècle. Edició a cura de François-Michel Durazzo. Québec: Écrits des Forges, 2004.

He decidido seguir viviendo. Muestra bilingüe de poesía catalana actual. A cura de José Brú-Jorge Souza. México: Universidad de Guadalajara, 2004.

Dins la gola de la guineu. Dans la gueule du renard. Poetes catalans i quebequesos. Barcelona: Emboscall, Alliance Française i Cafè Central, Col·lecció Anada i Tornada II, 2009.

Trentaquattro poeti catalani per il XXI secolo. A cura d'Emilio Coco. Rimini: Raffaelli Editore, 2014.

Tu i jo. Trenta-dues maneres de dir-ho. A cura de Jaume Subirana. Barcelona: Editorial Columna, 2017.

Com elles. Una antologia de poetes occidentals del segle XX. A cura de Mireia Vidal-Conte. Palma: Editorial Lleonard Muntaner, 2017.

Altres publicacions

Antonio Beneyto, «Variacions». *Barcarola*, núm. 29, 1988 [Traducció al castellà de poemes de *L'infant i la mort*].

Passatges. Instal·lació de June Papineau sobre sis poemes de Margarita Ballester. "Sa Nostra". Obra social i cultural. Maó-Ciutadella-Palma, 1996.

Ofrena. Instal·lació de la pintora June Papineau sobre sis poemes de Margarita Ballester. Centre d'Art Santa Mònica. Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1997.

Memòria de Maria Antònia Salvà. En col·laboració. "Poesia de Paper". Palma: Universitat de les Illes Balears, 1997.

Un tombeau pour Anatole. Traducció de poemes de Stephan Mallarmé (amb l'ajut de la Institució de les Lletres Catalanes) i publicació de diversos fragments a les edicions de Cafè Central. Barcelona 1998. En col·laboració amb Rosina Ballester.

Una aproximació (laica) a Parsifal. Barcelona: Edicions Teatre del Liceu, 1998. En col·laboració amb Montserrat Mateu.

Aquesta selecció de poemes
de Margarita Ballester
es publica el 19 de juny de 2017
amb motiu del recital de la poeta
dins el cicle Dilluns de poesia
a l'Arts Santa Mònica, Barcelona.

Dilluns de poesia a l'Arts Santa Mònica 2017

**Totes les sessions tindran lloc
a l'Arts Santa Mònica
els dilluns a les 19 h**

Arts Santa Mònica

Centre de la creativitat

La Rambla 7

08002 Barcelona

T 935 671 110

artssantamonica.gencat.cat

Entrada lliure

Mitjà col·laborador:

NÚVOL

Col·laboren:

PEN
català

Associació d'Escriptors i Il·lustradors de Catalunya
Associació d'Escriptors i Il·lustradors de Catalunya
Associació d'Escriptors i Il·lustradors de Catalunya
Associació d'Escriptors i Il·lustradors de Catalunya
Associació d'Escriptors i Il·lustradors de Catalunya

AELC
ASSOCIACIÓ D'EScriptors
I IL·lustradors
EN LLINGÜA CATALANA

G CONSELLERIA
O CULTURA,
I PARTICIPACIÓ
B I ESPORTS
DIRECCIÓ GENERAL
CULTURA

illenc
Institut de la Llengua i la Cultura
de les Illes Balears

Organitza:

 Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

LC Institució
de les Lletres
Catalanes

SANTAMÒNICA